

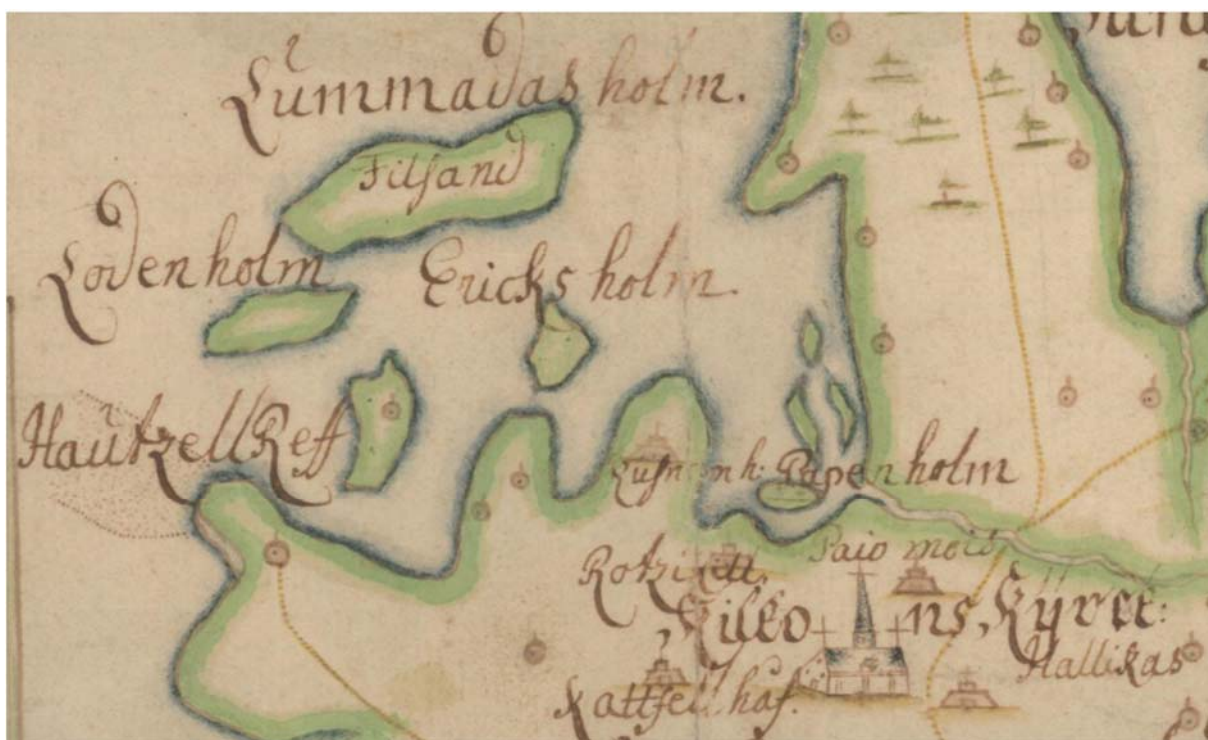
3.15. Eeriksaare küla

3.15.1. Asustuse kujunemise ajalugu

Tänane Eeriksaare küla koosneb Eeriksaare poolsaarel Loona mõisale kuulunud aladest²⁸⁰. Eeriksaare on üks neljast rahvusparki külast (koos Vilsandi, Kiirasaare ja Loonaga), mis jääb tervikuna rahvusparki piiridesse.

Eeriksaare poolsaar on 1704. a rootsikeelsel kaardil näidatud saarena (nagu ka tänane Papissaare poolsaar). Esimesed talud on Eeriksaare külas näidatud 1799. a Loona mõisa

maade kaardil²⁸¹ ja 19. saj alguse kaartidel²⁸² kahel tänasel Uustalu katastriüksusel (vastavalt 44001:001:0359 ja 44001:001:0360). Lisaks eelmainitutele on 19. saj alguse kaartidel²⁸³ näidatud hoone mere ääres, tänasest Kusti maaüksusest põhja pool (*Schiffer Carl* ehk meremees Karl). 1939. a²⁸⁴ kaardil, nagu ka Maa-ameti 1943. ja 1946. a kaardil on seda kohta nimetatud Pitkanina.

Joonis 128. Väljavõte 1704. a Saaremaa, Hiiumaa, Muhumaa ja Lääne-Eesti rootsikeelsest kaardist, kus on tänane Eeriksaare poolsaar näidatud saarena. EAA, f 308, n 2, s 28, l 1k.

Suuremõõtkavalisel kolmeverstalisel kaardil²⁸⁵ aastatest 1855-57 on poolsaart nimetatud Pitkanina poolsaareks. Nimeliselt on antud Pärdi Ants (*Перди Анцъ*), mis tundub olevat tänase Uustalu asukohas (katastriüksuse tunnus 44001:001:0359). Kaardil on näidatud tuulik tänase tuuliku piirkonnas koos metsavahi

taluga, lisaks veel matsavahi talu Kusti piirkonnas ja kolmas metsavahi talu tundub olevat hävinud Pidaja koha juures, mis aga ei ole kaardi suure mõõtkava tõttu üheselt määratletav.

19. saj toimus mitmete talukohtade rajamine. Üheverstalise kaardi andmetel oli 20. saj

²⁸⁰ EAA, f 2072, n 3, s 91, l 1k.

²⁸¹ EAA, f 2072, n 3, s 91, l 1k.

²⁸² EAA, f 2072, n 3, s 57, l 1k, EAA, f 2072, n 3, s 93, l 1k, EAA, f 2072, n 3, s 102, l 1k.

²⁸³ EAA, f 2072, n 3, s 69, l 2k, EAA, f 2072, n 3, s 102, l 1k.

²⁸⁴ ERA, f 2315, n 2, s 52, l 42k.

²⁸⁵ EAA, f 298, n 2, s 71, l 6k.

alguseks nimetatud kohtadele lisandunud metsavahikohad tänapäevast katastriüksustel:

1. Kihelkonna metskond 228 (hävinud),
2. Pärdi-Peetri,
3. Pärdi (1946. a kaardil nimetatud, Kaarli maaüksusel tunnusega 44001:001:0195),
4. Juhani (hävinud, mere ääres, 44001:001:0263),
5. Suurispuu (hävinud, mere ääres, 43301:001:0570),
6. Ludi (hävinud, kaardil nimetatud Saare, 1946. a kaardil nimetatud Ludi ehk Saare),
7. Põllu ehk Remu (Maa-ameti pärandkultuuri kaardirakenduse andmetel Põllu-Sandri, Merevaate maaüksusel),
8. Kadariku (hävinud juba 1946. a kaardil) ja
9. Pidaja (hävinud, teest ida pool oleval maaüksusel, tunnusega 44001:001:0053).

1917. a saksakeelsel kaardil²⁸⁶, mille aluseks on üheverstaline kaart, on nimeliselt välja toodud tänane Pärdi-Peetri (*Pernii*), Ludi (*Saare*) ja Merevaate (*Remo*). Järgmise aasta²⁸⁷ kaardil on Pärdi-Peetri parandatud – *Perti*.

Sõdadevahelise vabariigi ajal rajati uus talukoht varasema tuuliku juurde tänapäevast Tuuliku maaüksusel ning Pihla, Leeni ja Kaasiku koht samanimelistel maaüksustel.

Joonis 129. Väljavõte 1917. a üheverstalisele kaardile joonestatud saksakeelsest järeletrügist 1914-18, kus on näidatud Eeriksaare talud. ERA, f T-6, n 3, s 389, l 1k.

Maa-ameti pärandkultuuri kaardirakenduse andmetel hävis Pärdi-Peetri talumaja II maailmasõjas lennukipommist süttinud tulekahjus. Talukohas on tänapäeval väike suvitushoone ja elumaja puudub.

Pärast II maailmasõda oli Eeriksaare küla lõunaosas *Lääneranniku* kolhoos ehk põllumajanduslik artell, põhjaosas aga riigi maafondi reservmaa (1960. a Kingissepa rajooni põllumajanduslik kaart²⁸⁸) ja 1970ndatest kogu poolsaarel *Lümanda* sovhoos (1977. a kaart²⁸⁹). 1977. a kaardi järgi käsitleti Eeriksaare küla administratiivselt osana Atla külast²⁹⁰, kuid 1989. aastaks on kaardil ära toodud mõlemad külad²⁹¹.

Pärast II maailmasõda ei ole Eeriksaare külla uusi elukohti rajatud.

²⁸⁶ ERA, f T-6, n 3, s 389, l 1k.

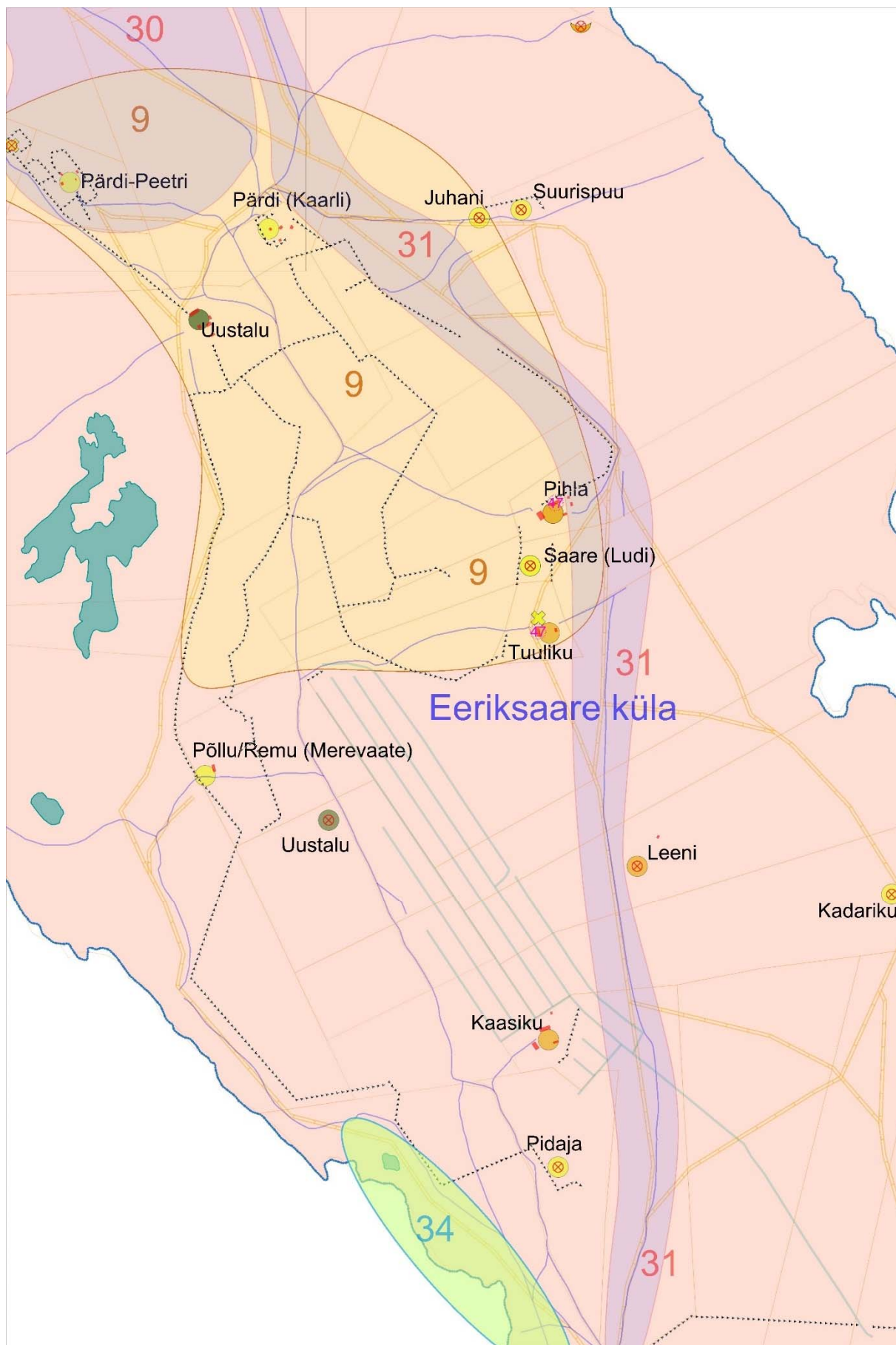
²⁸⁷ EAA, f 2072, n 5, s 838, l 1k.

²⁸⁸ ERA, f T-6, n 5, s 44, l 5k.

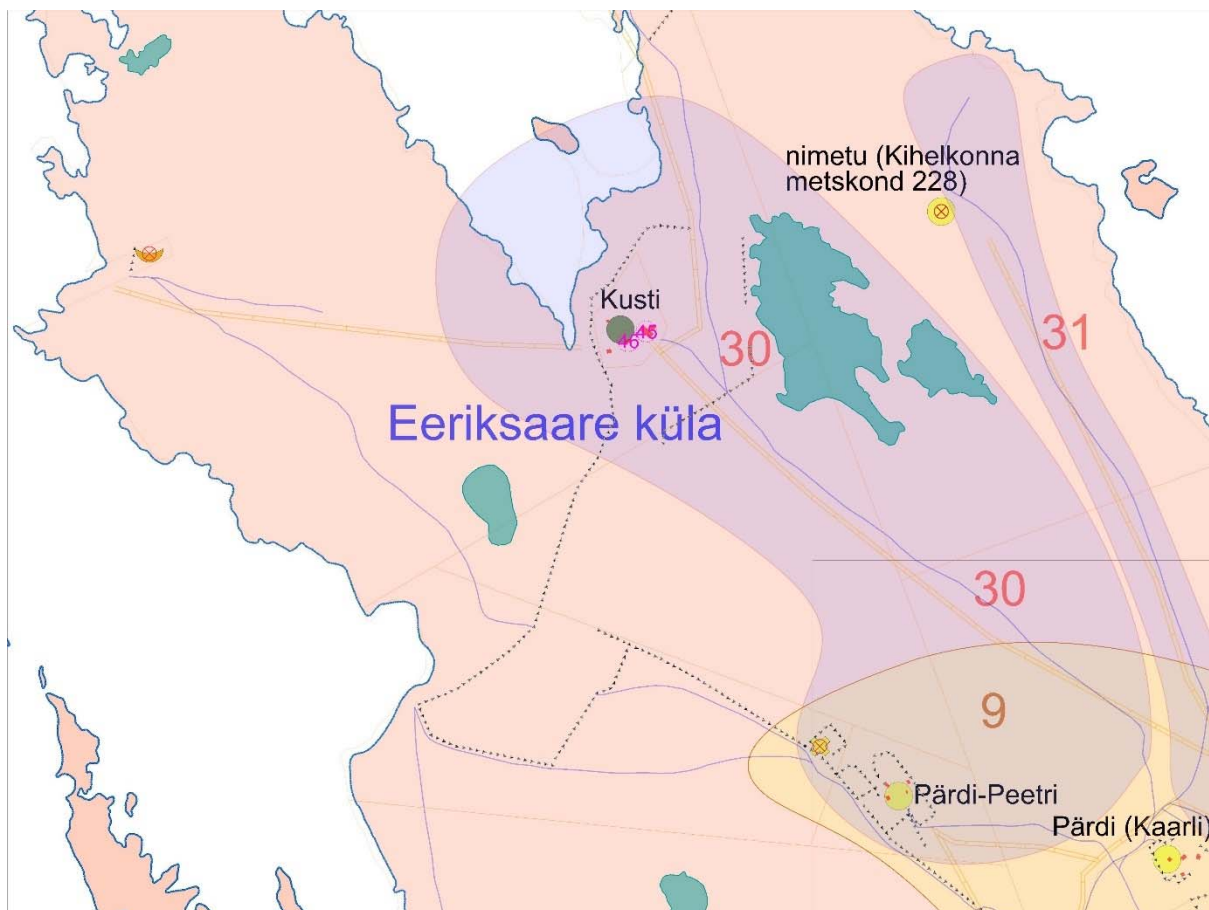
²⁸⁹ ERA, f T-6, n 5, s 70, l 4k.

²⁹⁰ ERA, f T-6, n 5, s 70, l 4k.

²⁹¹ ERA, f R-10, n 45, s 8502, l 4k.

Joonis 130. Eeriksaare küla talukohtade vanuseline areng ja paiknemine (põhiosa ja põhjapoolne osa kahel eraldi lehel), samuti küla ilmekad pärandkooslused (lilla ala) ja ühiskondlikud alad (rohelised). Lisaks on joonisel näidatud väärtuslik külaala (pruun), kus on lubatud ka uushoonestus ning väärtuslikud ehitised (lillad numbrid). Joonisel on ajaloolised talukohad (värvilised sõõrid, punase ristiga hävinud kohad), ajaloolised teed (kollane), tänapäevased teed (tumesinine), tänapäevased katastripiirid (ruuge), külapiiir (sinine katkendjoon), rahvusparki piir (punane katkendjoon), tänapäevane hoonestus (punane) ja kiviaiad (must täpijoon). Tingmärkide seletust vt Joonis 9, lk 40.

3.15.2. Hoonestus

Märkimisväärseim hoone Eeriksaare külas on hollandi tüüpi Tuuliku talu tuulik, mis püstitati 20. saj alguses ning töötas veel 1958. aastal. Tuulik on mälestis.

Käesoleva töö raames on väärtuslikuks hinnatud ka Tuuliku talu asunikuelamu koos Pihla vana pikkhoonega. Kusti maaüksusel on aga väärtuslikuks peetud nii elamut kui ka aita.

Märkimisväärsed on veel Kaarli maaüksusel vanem saun, Kaasiku pikkhoone ja kaev, Pihla saun ja ait, Pärdi-Peetri kaev ning Uustalu pikkhoone ja kelder.

Foto 232. Kusti talu kompleks mere ääres. Foto Lilian Hansar 2016.

Foto 233. Kusti pikkhoone. Foto Lilian Hansar 2016.

Foto 234. Pihla pikkhoone. Foto Mart Hiob 2016.

Foto 235. Tuuliku elamu koos maja tagant paistva tuulikuga. Foto Mart Hiob 2016.

Foto 236. Kaarli saun. Foto Mart Hiob 2016.

Foto 237. Kaasiku pikkhoone. Foto Mart Hiob 2016.

Foto 238. Pihla ait. Foto Mart Hiob 2016.

Foto 239. Pärdi-Peetri kaev. Foto Mart Hiob 2016.

Foto 240. Uustalu pikkhoone. Foto Mart Hiob 2016.

Ülevaatlikku analüüsi Vilsandi rahvuspargi Lääne-Saaremaa osa hoonestuse kohta vt ptk 3.17.2, lk 289. Põhjalikumad soovitusel ehitustöödeks on esitatud ptk 3.17.3 lk 322.

3.15.3. Militaar- ja merepärandi objektid

Eeriksaare külas ei ole teadaolevalt militaar-ega merepärandi objekte.

3.15.4. Teedevõrk

Eeriksaare külas on üks peatee poolsaare tippu Kusti koha juurde. Tee järgib lõunaosas tsaariaegset teekoridori, kuid endise Pidaja ja Pärdi (Kaarli) koha vahel on tegemist sõdadevahelise vabariigi ajal rajatud uue teekoridoriga. Antud peatee on sõidetav kruusatee, nagu ka olemasolevate talude juurde suunduvad haruteed. Eriti maaliline on Pärdi-Peetri juurde viiv tee kahe kiviaia ja kadakapuhmaste vahel.

Hävinud talude (mida on sama palju kui säilinuid) juurde viinud teed on kinni kasvanud.

Foto 241. Kiviaedadega ääristatud korrashoitud tee Pärdi-Peetri koha juurde. Foto Mart Hiob 2016.

3.15.5. Sadamakohad, lautrid

1946. a kaardi andmetel asusid kalurionnid reformimata riigimaal Kusti-Matise maaüksuse sees mererannas ja Juhani maaüksusel Suurispuu nukil.

Tänapäeval ei ole antud kohad enam avalikus kasutuses ja ei ole niivõrd kergesti ligipääsetavad, kui nt samas piirkonnas asuv Atla sadam.

Kergemini ligipääsetav ja ka suvises kasutuses on rand, mis asub endise Pidaja talukoha läheduses üle tee (ala nr 34, vt Joonis 130). See võiks ka edaspidi jääda avalikuks supluskohaks.

Foto 242. Rand Pidaja maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

3.15.6. Kiviaiad

Eeriksaare külas on kiviaiad kõige ulatuslikumalt levinud poolsaare keskel Pärdi-Peetri, Pärdi (Kaarli) ja Uustalu ümbruses, aga ka Kustil. Eriti esimene neist torkab silma pikkade, korrastatud kiviaedadega, mis ääristavad nii juurdepääsuteed, õue kui ka erineva kasutusega olnud põllumajandusmaid.

Mitmes kohas on lisaks kiviaedadele ka ilusad puitväravad, mis sobituvad hästi miljöösse.

Foto 243. Pärsti-Peetri korrastatud kiviaiad väravaga.
Foto Mart Hiob 2016.

Foto 244. Kiviaed ja värav Kaarli maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

Foto 245. Kiviaed Uustalu maaüksusel. Foto Mart Hiob 2016.

3.15.7. Sillad

Kuna Eeriksaare külas ei ole suuremaid vooluveekogusid, ei leidu külas sildu.

3.15.8. Ilmekad pärandkooslused

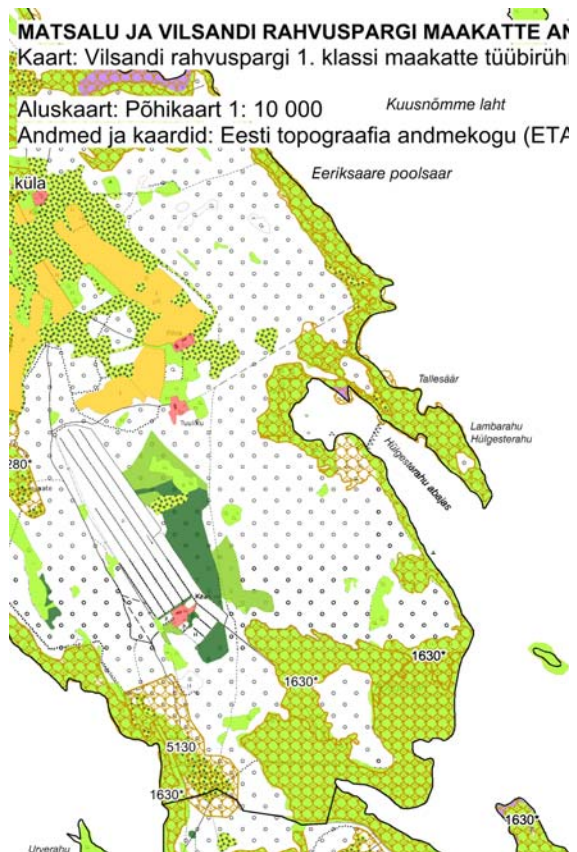
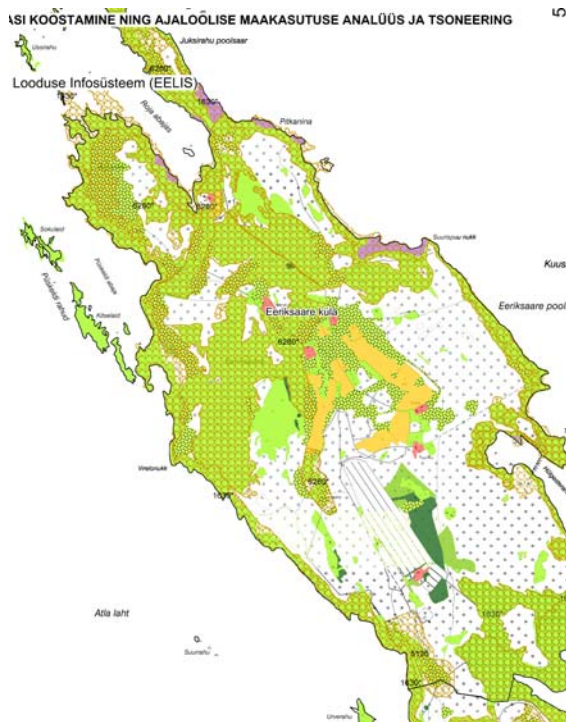
Eeriksaare küla põhjapoolses osas on säilinud palju avatud maastikku, mis teeb küla ilme eriti maaliliseks. Seda ala on hinnatud ilmekaks pärandkoosluseks (ala nr 30, vt Joonis 130). Lõunaosa seevastu on suuresti kinni kasvanud.

Kinnikasvamise ulatust näitab Eesti Maaülikooli 2014. a töö „Matsalu ja Vilsandi rahvusparki maakatte andmebaasi koostamine ning ajaloolise maakasutuse analüüs ja tsoneering“, kus Eeriksaare külas on I klassi maastikena määratletud eelkõige säilinud ajaloolised rohumaad ja puisniidulaadsed alad koos talukohtadega. Küla lõunapoolses osas on aga endised avatud alad ja niidud seoses seal

asunud talude kadumisega metsastunud ja võsastunud (joonisel värvimata alad).

Foto 246. Avarad maastiku küla põhjaosas, Pihla tee ääres. Foto Mart Hiob 2016.

Joonis 131. Väljavõte Eesti Maaülikooli 2014. a tööst „Matsalu ja Vilsandi rahvuspargi maakatte andmebaasi koostamine ning ajaloolise maakasutuse analüüs ja tsoneering“. I klassi maastikud Eeriksaare külas. Joonisel on näidatud I klassi maastikud, mis võivad olla nii rohumaad (suures osas endised karja- või põllumaad), põllumaad, puisniidulaadse alad puude ja põõsastega, mets, taluõued kui ka üksikud säilinud (või hiljuti kasutusest välja läinud) põllud. Rahvusparki piir on punase joonega, külapiir musta joonega.

Ülevaatlisku analüüsi Vilsandi rahvuspargi Lääne-Saaremaa osa ilmekate pärandkoosluste kohta vt ptk 3.17.3, lk 322.

3.15.9. Muinsuskaitsealused objektid

Eeriksaare külas asub Tuuliku talu hollandi tüüpi tuulik, registrinumber 27470.

Foto 247. Tuuliku koha tuuliku korrastatud mehhanism.
Foto Mart Hiob 2016.

Foto 248. Tuuliku koha hollandi tüüpi tuulik. Foto Mart Hiob 2016.

Reg nr	Nimi	Asukoht	Vanus, seisund	Foto
Ehitismälestised				
27470	Tuuliku talu tuulik	Lääne-Saare vald, Eerikasaare küla.	Ehitatud 20. saj algul, töötas veel 1958. a. Seisund rahuldav. Foto 2016.	

3.15.10. Elanike küsitluse tulemused

Eeriksaare külas ei ole püsivat asustust – säilinud kaheksa talu on hooajalises kasutuses. Seetõttu ei ole Eeriksaare küla inimesi küsitlusele kaasatud.

Ülevaatlikku analüüsi Vilsandi rahvusparki Lääne-Saaremaa osa elanike küsitluse kohta vt ptk 3.17.5, lk 337.

3.15.11. Väärtuslike külaosade ettepanek

Käesoleva analüüsi tulemusena jõuti järgnevas tabelis antud seisukohale Eeriksaare küla väärtuslikkuse osas. Tabelis on esitatud

väärtuslikkuse kriteeriumid vastavalt metoodikas väljatoodule (ptk 2.6).

Eeriksaare külas on mitmed väärtuslikud ehitised ja üks mälestis – hollandi tüüpi tuulik. Küla asustusstruktuur koosneb hajataludest, millest enam kui pooled on hävinud. Eeriksaare külas on lubatud ajalooliste kohtade taastamine (soovitavalt võimalusel ajaloolistel vundamentidel) ja uute elukohtade rajamine olemasolevatest, ajaloolistest ja võimalikest uutest kohtadest vähemalt 150-250 m kaugusele joonisel näidatud alal (ala nr 9, vt Joonis 130) piires. Vahekaugus tuleneb ajaloolisele külastruktuurile iseloomulikust

mustrist ning vajadusest selle edasiarendamiseks.

Väljaspool nimetatud alasid piirkonna looduslikkuse säilitamise huvides ei ole soovitatav Eeriksaare külas rajada uushoonestust mujal kui ajalooliste elukohtade asukohas, soovitatavalt ajaloolistele vundamentidele. Hästi põhjendatud puhkudel (nt juurdepääs, ehitusala loogiline asukoht, topograafilised eripärad) on lubatud ka erandlikud lahendused.

Tabel 19. Eeriksaare küla väärtuslikkuse analüüs vastavalt eelnevalt määratletud kriteeriumitele.

Kriteerium	Hinnang
I Unikaalsus, erakordsus	Tänane Eeriksaare on hajatalude küla. Säilinud osa taludest on ajaloolised ning lisandusi on tehtud põhiliselt vaid hoonete väljanägemise osas. Seetõttu on tegemist keskmise väärtuse tasemega.
II Ehitiste väärtuslikkus	Eeriksaare külas on väärtuslikud nii üksikud hooned kui ka kiviaiad eelkõige Kusti kompleks ja talud saare keskosas. Siiski leidub ka vähem esiletõstmist väärivat hoonestust. Mistõttu on tegemist keskmise tasemega.
III Elanike ja omanike hinnang oma küla(osa)le	Eeriksaare külas ei ole alalisi elanikke. Elanike vähese arvu tõttu ei ole uuritud kohalike hinnangut.
IV Kultuurmaastike iseloomustus	Kultuurmaastikest on hästi säilinud poolsaare põhjapoolses osas olevad avatud alad, lõunaosa seevastu on suuresti kinni kasvanud. Tegemist on keskmise tasemega.
V Asustusjälgede säilivus	Eeriksaare külas on asustusjälgi säilinud 19. ja 20. sajandist. Oma ääremaal paiknemise tõttu on talukompleksid võrdlemisi puutumatud, kuid see on viinud kohtade mahajätmisele ning enam kui pooled ajaloolised kohad on kadunud. Tegemist on keskmise tasemega.
VI Visuaalne ühtsus, rikkumatus	Avatud vaated on säilinud poolsaare põhjapoolses osas, säilinud talud on reeglina uusaegsete lisandusteta ning silma torkavad kaunid kiviaiad. Tegemist on kõrgeima tasemega.